

Artur Kończal¹

Witold Kustra²

Koncepcja bezpieczeństwa morskiego Unii Europejskiej

STRESZCZENIE Marynarka wojenna każdego państwa demokratycznego jest bardzo istotnym i nieodłącznym atrybutem kreowania i realizacji jego polityki bezpieczeństwa. Zatem sprawnie funkcjonujące i nowoczesnie wyposażone siły morskie są ważne co najmniej z dwóch kluczowych powodów: po pierwsze z wieloaspektowego ujmowania zagrożeń i wzywań stojących przed flotą, po drugie właściwego rozumienia pojęcia bezpieczeństwa morskiego państwa.

Artykuł poświęcony jest problematyce bezpieczeństwa morskiego Unii Europejskiej, a w szczególności strategii w zakresie bezpieczeństwa morskiego oraz działania współczesnych sił morskich w kontekście morskiego środowiska operacyjnego, a także funkcji i zadań komponentu morskiego. W artykule przedstawiono charakterystykę założeń strategii bezpieczeństwa morskiego Unii Europejskiej, dokonano analizy morskiego środowiska operacyjnego i jego wpływu na możliwość i charakter przyszłych działań komponentu morskiego.

SŁOWA KLUCZOWE Unia Europejska, bezpieczeństwo morskie, komponent morski, strategia Unii Europejskiej, polityka bezpieczeństwa i obrony

¹ kmdr mgr inż. Artur Kończal – główny specjalista w Zarządzie Planowania Rzeczowego P-8 Sztabu Generalnego Wojska Polskiego w Warszawie, e-mail: a.konczal@ron.mil.pl.

² kmdr dr Witold Kustra – Prodzikan ds. dydaktycznych i studenckich Wydziału Wojskowego Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie, e-mail: w.kustra@akademia.mil.pl, ORCID: 0000-0001-9730-7583.

Wprowadzenie

Unia Europejska jest organizacją, która rozpatrując problematykę bezpieczeństwa, mieści się w ogólnie przyjętych kategoriach systemu bezpieczeństwa zbiorowego bądź sojuszniczego. Często w literaturze przedmiotu UE określana jest jako wspólnota bezpieczeństwa, czyli organizacja, w której charakter stosunków między jej członkami wyklucza konflikt zbrojny (Haliżak & Kuźniar, 2006). Dzięki współzależnościom, uwspólnotowieniu polityki (w dużej części), transparentności procedur i otwartości państwa członkowskie budują między sobą zaufanie.

Polityka bezpieczeństwa i obrony UE wykuwała się przez dziesięciolecia w sposób ewolucyjny wraz z rozwojem tożsamości struktur europejskich. Poszczególne etapy tego procesu znaczyły między innymi: francusko-brytyjski pakt z Dunkierki z 1947 r., traktat brukselski z 1948 r., zmodyfikowany w 1954 r. na mocy Układów paryskich, europejska tożsamość bezpieczeństwa i obrony z 1991 r., wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa ustanowiona na mocy traktatu z Maastricht z 1992 r. oraz europejska polityka bezpieczeństwa i obrony budowana od 1999 r. (Bobryk-Deryło, 2012). Wyciągając wnioski z niemocy wykazanej w czasie wojen na terenie byłej Jugosławii, a zwłaszcza narastającego kryzysu w Kosowie, zgodzono się na to, by UE przejęła od Unii Zachodnioeuropejskiej prowadzenie operacji reagowania kryzysowego (Blanc & Fennebresque, 2001). Dalsze poszukiwania przestrzeni do stworzenia europejskiej zdolności do autonomicznego prowadzenia wspólnej polityki obronnej nasiliły się wraz z rozszerzeniem UE o nowe państwa członkowskie i potrzebą unormowania zasad jej funkcjonowania w nowym traktacie.

Traktat lizboński z 2007 r., który stanowi podstawę prawną dla wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony (WPBiO), wyraża z jednej strony jej stan obecny, a z drugiej stwarza również ramy dla jej ewolucji, która z czasem doprowadzić może do wspólnej obrony, o ile państwa członkowskie jednomyślnie o tym w przyszłości zadecydują.

WPBiO Unii Europejskiej jest elementem unijnej wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa (WPZiB). W Traktacie o Unii Europejskiej z Maastricht z 7 lutego 1992 r. znalazł się zapis o prowadzeniu przez Unię Europejską WPZiB, włączając w to stopniowe określanie wspólnej polityki obronnej, która z czasem doprowadzić mogła do wspólnej obrony i potwierdzenia tożsamości UE na arenie międzynarodowej (Zięba, 2007).

Problematyka niniejszego opracowania jest istotna i uzasadniona, gdyż od początku ustanowienia europejskiej polityki bezpieczeństwa i obrony toczy się debata na temat jej kształtu i narzędzi wykorzystywanych do jej realizacji. Co więcej, w ostatnich latach wystąpiło wiele czynników, które mogą przyspieszyć postępy integracji w tym obszarze. Powodem tego są nowe niebezpieczeństwa, z którymi walka przekracza możliwości pojedynczego państwa. Unia Europejska jako całość ma tę świadomość, że zagrożeniom o charakterze globalnym można przeciwstawić się skutecznie tylko na szczeblu regionalnym lub światowym. Szybki, szczególnie w ostatniej dekadzie, postęp w ustanawianiu operacji/misji UE, realizowanych w różnych częściach świata, jest tego dowodem. Unia staje się partnerem globalnym, czasami bardziej pożądanym niż inne organizacje, który posiada charakterystyczną unikalną kulturę strategiczną oraz instrumenty określane jako *soft* i *hard power*.

Pomimo tego, że problematyka polityki bezpieczeństwa i obrony UE, jak i jej roli we współczesnej architekturze bezpieczeństwa nie jest zupełnie nowa i zarówno w literaturze zagranicznej, jak i krajowej można znaleźć bogatą liczbę opracowań, to już dotyczących kwestii wykorzystania sił morskich w tym zakresie zdecydowanie brakuje. Niniejszy artykuł jest zatem próbą usystematyzowania i przedstawienia wybranych aspektów związanych z działalnością komponentów morskich wydzielanych przez państwa członkowskie na potrzeby realizacji operacji/misji z zakresu WPBiO UE.

Założeniem autorów artykułu jest twierdzenie, że ustanowiona WPBiO UE stała się unikalnym i nowoczesnym instrumentem polityki bezpieczeństwa dla państw członkowskich Unii, które do jej realizacji mogą wykorzystywać szeroki wachlarz środków, w tym dedykowane do podejmowania działań zespoły i zgrupowania komponentu morskiego tworzone na bazie marynarek wojennych tych państw.

W celu osiągnięcia przyjętego celu i weryfikacji postawionego założenia autorzy poszukiwali odpowiedzi na kilka pytań badawczych. Są one następujące:

- 1) Jakie czynniki determinują rozwój strategii w zakresie bezpieczeństwa morskiego UE?
- 2) W jaki sposób środowisko operacyjne wpływa na potrzebę realizacji zadań w obszarach morskich?
- 3) Jaki wpływ na rozwój obrony europejskiej wywierają funkcje i zadania sił morskich?
- 4) Jaki charakter działań mogą prowadzić współczesne siły morskie w ramach WPBiO UE?

W procesie opracowywania artykułu zastosowano metodę krytycznej analizy dokumentów i piśmiennictwa oraz w odniesieniu do wydarzeń obecnych metodę empiryczną polegającą na obserwacji pośredniej najnowszych wydarzeń, która była możliwa za pośrednictwem środków masowego przekazu, takich jak: Internet, telewizja czy prasa. Pozwoliło to na sformułowanie twierdzeń i wniosków ujętych w niniejszym opracowaniu.

Strategia UE w zakresie bezpieczeństwa morskiego

Morze jest cennym źródłem wzrostu gospodarczego i dobrobytu dla Unii Europejskiej i jej obywateli. Rozwój gospodarczy, wolny handel, transport, bezpieczeństwo energetyczne, turystyka i dobry stan środowiska morskiego w UE są zależne od otwartych, chronionych i bezpiecznych mórz i oceanów (*Strategia*, 2014).

Wśród sześciu państw założycielskich (Belgia, Włochy, Luksemburg, Holandia, RFN, Włochy) Wspólnot Europejskich, pięć z nich to państwa z dostępem do morza. Na dwadzieścia siedem państw aktualnie będących w UE tylko trzy to państwa typowo śródlądowe (poza Luksemburgiem, drugim państwem śródlądowym, które dołączyło do UE, była Austria w 1995 r., a następnie w 2004 r. Czechy i Słowacja). Biorąc pod uwagę powyższe, jak również fakt, że powierzchnia morska znajdująca się pod jurysdykcją państw unijnych jest większa niż lądowa, należy uznać, że kwestie morskie są dla UE bardzo ważne, chociaż z drugiej strony dość długo zwlekano z opracowaniem i przyjęciem strategicznych dokumentów w tym obszarze (Usewicz, 2019).

Unia Europejska posiada 65 000 km linii brzegowej (będącej jednocześnie jej zewnętrzną granicą) wraz z około 25 000 000 km² wyłącznej strefy ekonomicznej (która stanowi największą wyłączną strefę ekonomiczną na świecie). Naturalna granica północna UE przebiega u wybrzeża Morza Bałtyckiego oraz Morza Północnego, część granicy wschodniej u wybrzeża Morza Czarnego, z kolei granicę południową stanowi Morze Śródziemne, a granicę zachodnią Północno-Wschodni Atlantyk. Dodatkowo niektóre z państw członkowskich UE posiadają terytoria zamorskie (Stępień, 2017). Unia i jej państwa członkowskie mają zatem strategiczne interesy w całym światowym obszarze morskim. Europa od zawsze korzystała z nadmorskiego położenia, zarówno w celach handlowych i transportowych, pozyskiwania zasobów ożywionych i nieożywionych, jak i w celach wojennych. W dzisiejszych czasach obywatele europejscy oczekują

skutecznych i racjonalnych pod względem kosztów działań w zakresie ochrony obszaru morskiego, w tym granic, portów i instalacji przybrzeżnych, tak aby zabezpieczyć handel morski, zająć się potencjalnymi zagrożeniami związanymi z bezprawną i nielegalną działalnością na morzu, a także optymalnie wykorzystywać potencjał morza dla wzrostu gospodarczego i miejsc pracy przy zapewnieniu ochrony środowiska morskiego.

Istotnym warunkiem dobrobytu i pokoju są bezpieczne i czyste morza oraz oceany. Dzięki wykorzystaniu odpowiednich środków bezpieczeństwa morskiego UE jest w stanie utrzymać przestrzeganie praworządności na obszarach poza jurysdykcją krajową i chronić strategiczne cele, takie jak (Kustra, 2011):

- ogólne bezpieczeństwo i pokój;
- wolność żeglugi;
- kontrola granic zewnętrznych;
- infrastruktura morska: porty, ochrona wybrzeża, obiekty handlowe, podwodne przewody i kable, morskie platformy wydobywcze i urządzenia naukowe;
- wspólne zasoby naturalne i ochrona środowiska;
- przygotowanie na zmianę klimatu.

Uwzględniając powyższe fakty oraz dodatkowe czynniki, które wywierają wpływ na bezpieczeństwo i dobrobyt całej UE, a wynikają z jej położenia geograficznego oraz prowadzonej polityki, zdecydowano się na początku XXI w. na opracowanie strategii sektorowej i podjęcie odpowiednich działań wdrażających ją do użycia.

Strategia UE w zakresie bezpieczeństwa morskiego (EUMSS – *European Union Maritime Security Strategy*) dla światowego obszaru morskiego, przyjęta przez Radę Europejską w czerwcu 2014 r., jest planem na rzecz poprawy sposobu, w jaki UE przewiduje wyzwania w tej dziedzinie i reaguje na nie. Obejmuje wszystkie wyzwania globalnego obszaru morskiego, które mogą mieć wpływ na ludzi, działania i infrastrukturę w UE. Strategia opiera się na ściślejszej współpracy w ramach UE, na poziomie regionalnym i krajowym. Jej celem jest upowszechnianie informacji oraz poprawa skuteczności prowadzonych działań. Kolejnym celem jest ochrona interesów morskich UE na całym świecie. Obejmuje zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne aspekty unijnego bezpieczeństwa morskiego, wskazuje na potrzebę zapewnienia wysiłków UE w tym zakresie na płaszczyźnie militarnej. Wzmacnia powiązania między ogólną europejską strategią bezpieczeństwa i zintegrowaną polityką morską. Warto przy tym nadmienić, że problematyka morska została prawie całkowicie pominięta w pierwszej strategii

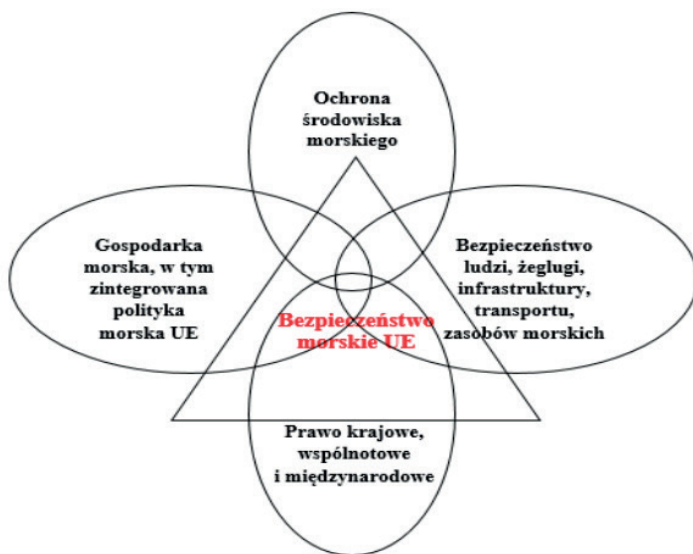
bezpieczeństwa UE z 2003 r. W dokumencie tym zapisano jedynie wzmiankę o tym, że nowym wymiarem przestępczości zorganizowanej, któremu należy poświęcić dalszą uwagę, jest wzrost piractwa morskiego. W strategii unijnej w zakresie bezpieczeństwa morskiego przede wszystkim zdefiniowano:

- zasady i cele realizacji zapisów strategii;
- interesy bezpieczeństwa morskiego UE;
- ryzyka i zagrożenia bezpieczeństwa morskiego UE;
- pięć głównych obszarów wdrażania w celu wzmocnienia działań UE.

Uzupełnieniem strategii jest plan działania przyjęty 18 grudnia 2014 r. Zawiera on konkretne działania, które muszą zostać podjęte, aby cele strategii zostały zrealizowane. W planie uwzględniono potrzebę aktualizacji i przeglądów. Ostatnia aktualizacja została dokonana w czerwcu 2018 r. Jej celem było dopasowanie działań politycznych do aktualnych i przyszłych wyzwań, zgodnie z priorytetami politycznymi w szybko zmieniającym się środowisku bezpieczeństwa i z uwzględnieniem bieżących prac w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony oraz niedawno przyjętych przez UE przepisów, strategii politycznych oraz innych inicjatyw. W nowym planie działania celem UE jest rozwiązywanie globalnych wyzwań i zagrożeń o charakterze morskim poprzez reakcję na płaszczyźnie regionalnej (np. w ramach basenu Morza Śródziemnego czy Morza Bałtyckiego), ale i w szerszym wymiarze (np. w regionie Azji Południowo-Wschodniej). Plan zawiera ponad sto różnych akcji przewidywanych do podjęcia zarówno przez instytucje UE, jak i państwa członkowskie, np. działania na zewnątrz UE, promocja istniejących międzynarodowych norm prawnych czy też działania operacyjne, takie jak np. operacje morskie. Dwa lata po przyjęciu strategii w zakresie bezpieczeństwa morskiego Rada Europejska przyjęła wspomnianą wcześniej *Globalną strategię UE na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa* (2016). W dokumencie zdefiniowane zostały interesy bezpieczeństwa UE, zasady oraz priorytety w obszarze polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Określenie „morze, morski, morskiego, morskich, morskie” zostało użyte kilkanaście razy, m.in. w kontekście osiągnięcia dobrobytu poprzez otwarte szlaki morskie, konieczności zwiększenia bezpieczeństwa morskiego w ramach WPBiO, stosunków z Rosją i wspólnego wzmocnienia bezpieczeństwa morskiego (Usecwicz, 2019).

Unia Europejska jest mocno uzależniona od stabilności środowiska morskiego, a zrozumienie tych kwestii przez społeczeństwa państw członkowskich jest warunkiem *sine qua non* skutecznej i kompleksowej reakcji na pojawiające się szanse, wyzwania i zagrożenia generowane przez środowisko morskie. Świadomość znaczenia bezpieczeństwa morskiego dla całej UE zdecydowanie wzrasta

w ostatnich latach, a emanacją tego procesu jest po pierwsze zainicjowanie zintegrowanej polityki morskiej, a po drugie przyjęcie *Strategii UE w zakresie bezpieczeństwa morskiego*. W tym kontekście ważnym postulatem jest zintegrowanie wysiłków środowiska cywilnego i wojskowego, dla których bezpieczeństwo jest tak naprawdę celem strategicznym, nawet jeżeli nie zawsze jest to właściwie wyeksponowane. Złożoność tego zagadnienia i jego części składowe w uproszczony sposób przedstawia rysunek 1. Ogromna liczba międzynarodowych i krajowych instytucji oraz organizacji, akty prawa międzynarodowego i krajowego, ich implementacja – to wszystko nie ułatwia budowy zintegrowanego systemu bezpieczeństwa morskiego (Kustra, 2013). Dlatego należy dokonać wysiłku, aby określić parytety bezpieczeństwa morskiego z zachowaniem integralności krajowej i międzynarodowej.

Rysunek 1. Bezpieczeństwo morskie UE i jego elementy składowe

Źródło: Usewicz, 2019, s. 11.

Współpraca UE–NATO w dziedzinie morskiej stanowi kluczowy element wysiłków obu organizacji. Unia odnosi się do NATO jako naturalnego partnera w szeregu działań związanych z bezpieczeństwem morskim. W celu nadania nowego impetu i nowej treści strategicznemu partnerstwu UE–NATO we wspólnej deklaracji w 2018 r. określono siedem konkretnych obszarów, w których zamierzano wzmocnić relację. Organizacje zobowiązały się do współpracy w zakresie bezpieczeństwa morskiego, w tym: określenia możliwości wzajemnego wsparcia

logistycznego i wymiany informacji (*Factsheet*, b.d.). Jednocześnie w tym samym roku UE dokonała przeglądu planu działania wdrażającego własną strategię EU-MSS. Zaproponowane zmiany miały wesprzeć realizację nowej strategii UE oraz wzmocnić jej rolę jako globalnego dostawcy bezpieczeństwa morskiego. Zmiany obejmują różne działania związane ze współpracą z NATO i przewidują:

- włączenie bezpieczeństwa morskiego do głównego nurtu w dwustronnych programach spotkań;
- zacieśnienie współpracy w ramach uzgodnionych obszarów we wspólnej deklaracji;
- wymianę i udostępnianie informacji;
- organizację szkoleń i ćwiczeń w zakresie bezpieczeństwa morskiego oraz edukacji morskiej.

Przykłady takiej współpracy obejmują:

- wspólne wysiłki na rzecz walki z piractwem na Oceanie Indyjskim i na Morzu Śródziemnym;
- wspólną organizację seminariów na temat doświadczeń zdobytych w tym zakresie, współpracę z akredytowanymi morskimi centrami doskonalenia (NMIOTC – NATO Maritime Interdiction Operational Training Centre) i ośrodkami szkoleniowymi.

Strategiczne partnerstwo między UE i NATO znajduje obecnie odzwierciedlenie na poziomie taktycznym i operacyjnym w istniejącej współpracy i koordynacji operacji EU NAVFOR MED Sophia (ENFM) i operacji Sea Guardian w środkowej części Morza Śródziemnego. Dwie operacje wojskowe aktywnie wymieniają informacje. W kontekście embarga ONZ na broń skierowanego przeciwko Libii Sojusznicy NATO zgodzili się zasadniczo, że na wniosek UE, Op. Sea Guardian jest upoważniona do wspierania EU NAVFOR MED Sophia we wdrażaniu rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ 2292 (2016) – obecnie przedłużonych rezolucją RB ONZ nr 2473 (2019) – towarzysząc podejrzanym statkom.

Współpraca pomiędzy UE a NATO to nie tylko działania podejmowane wspólnie, ale także równoległe, w skoordynowany i komplementarny sposób. Wysiłki te nie powinny być postrzegane jako umożliwiające zastępowanie NATO, ale raczej jako wysiłki wzajemnie się wzmacniające, które komplementarnie realizują zadania obu organizacji. To ważna lekcja na przyszłość w obliczu ambicji UE odnośnie do tworzenia w dłuższej perspektywie wspólnej europejskiej obrony.

W obszarze polityki bezpieczeństwa, w tym również w aspekcie spraw morskich, kluczową agencją, o której wspomniano w poprzednim rozdziale, jest EDA. Zadaniem agencji jest przede wszystkim działanie na rzecz poprawy zdolności obronnych UE. We wspomnianym już planie działania do strategii w zakresie bezpieczeństwa morskiego zaktualizowanym w czerwcu 2018 r., EDA pojawia się w wielu działaniach jako podmiot odpowiedzialny za ich realizację, tuż obok m.in. państw członkowskich czy też ESDZ. Między innymi jest odpowiedzialna za: współorganizowanie wydarzeń dotyczących bezpieczeństwa morskiego, takich jak seminaria, warsztaty czy konferencje, opracowanie propozycji na rzecz rozwoju współpracy UE–NATO czy też wdrożenia wspólnego systemu wymiany informacji i sieci nadzoru morskiego (MARSUR – Maritime Surveillance). Kolejną agencją wyspecjalizowaną, która oferuje wiedzę techniczną i specjalistyczne wsparcie w obszarze bezpieczeństwa morskiego, jest Europejska Agencja Bezpieczeństwa Morskiego (EMSA – The European Maritime Safety Agency). Idea EMSA narodziła się pod koniec lat 90. ubiegłego wieku wraz z szeregiem innych ważnych europejskich inicjatyw w zakresie bezpieczeństwa morskiego. Komórka została utworzona w 2002 r. jako agencja regulacyjna, która zapewnia główne źródło wsparcia dla Komisji Europejskiej i państw członkowskich w dziedzinie bezpieczeństwa morskiego, ochrony i zapobiegania zanieczyszczeniom ze statków (*The EMSA Facts and Figures*, 2018). Poza EDA i EMSA ważką rolę w procesie budowania bezpieczeństwa morskiego w ramach UE sprawuje Europejska Agencja Straży Granicznej i Przybrzeżnej (Frontex – European Border and Coast Guard Agency. Jej główna siedziba znajduje się w Warszawie). Agencja powstała w 2004 r., ale aktualną nazwę, a także wzmocniony mandat zyskała w wyniku reformy zainicjowanej w 2017 r. Głównym zadaniem Frontexu jest pomoc państwom członkowskim i współpraca operacyjna w celu ochrony zewnętrznych granic UE oraz reagowanie na pojawiające się wyzwania i zagrożenia z tym związane. Wzmocniony mandat agencji pozwala na jeszcze skuteczniejsze działanie. Jest to szczególnie widoczne w operacjach/misjach morskich, w których odgrywa kluczową rolę. Od wejścia w życie nowego mandatu funkcjonariusze agencji, uczestniczący w działaniach poszukiwawczo-ratowniczych, pomogli ocalić życie ponad tysiącom osób na Morzu Śródziemnym oraz ująć setki podejrzanych o pośrednictwo w przemyśle migrantów, a także przechwyć znaczne ilości narkotyków i papierosów.

Morskie środowisko operacyjne

Wraz z podjęciem przez człowieka żeglugi oceanicznej, wprowadzającej ludzkość w epokę nowożytną, rozpoczął się jeden z najważniejszych procesów dziejowych, który odmienił wizerunek świata i ukształtował jego ramy cywilizacyjne. Środowisko morskie stało się naturalną przestrzenią kreowania, rozwijania i przekształcania stosunków międzyludzkich we wszystkich ich aspektach i przejawach. Można wyróżnić trzy podstawowe przestrzenie aktywności ludzkiej na morzu, które są ze sobą powiązane, a przez to współzależne:

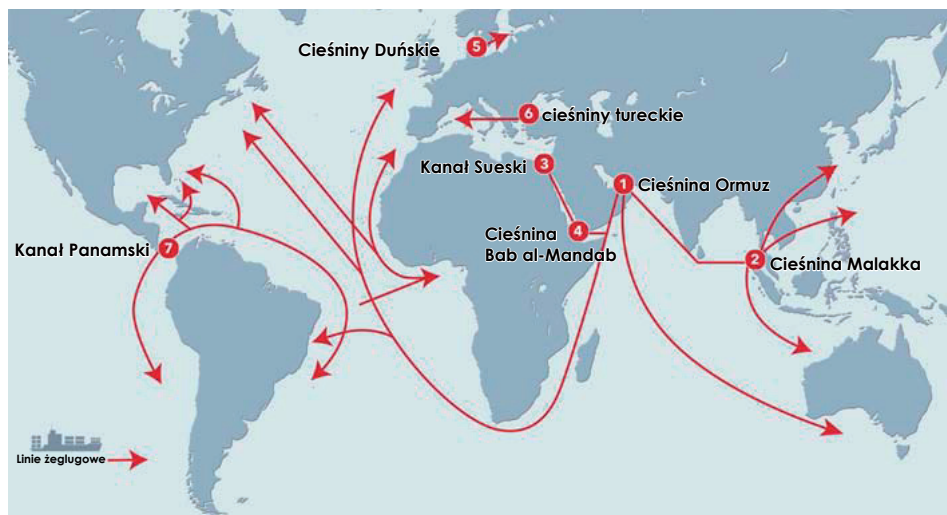
- polityczno-militarną (w tym kontrolę akwenów morskich);
- gospodarczą;
- społeczno-kulturową (Gwizdała, 2017).

Rozwój dotychczasowych powiązań gospodarczych i handlowych spowodował, że ludzkość rozpoczęła zasiedlanie wybrzeży mórz i oceanów, skupiając w ich bezpośredniej bliskości do dzisiaj niemal 80% swojej populacji, jednocześnie wyznaczając nowe szlaki żeglugowe. Współcześnie łączą one większość państw, stanowiąc swoisty krwioobiegi światowego systemu gospodarczego. Przewozi się nimi blisko 90% towarów globalnej wymiany handlowej. Co więcej, aktywność gospodarcza na morzu obejmuje ponadto szereg innych obszarów, takich jak: górnictwo morskie, rybołówstwo, energetyka morska, rekreacja i turystyka, budownictwo morskie (Kustra, 2014) itp. Zapewnienie bezpieczeństwa rozwoju tych dziedzin jest niezbędnym warunkiem harmonijnego funkcjonowania państw wchodzących w skład takich organizacji, jak UE, czy też sojuszy polityczno-wojskowych jak NATO.

Współczesne środowisko bezpieczeństwa charakteryzuje się dynamicznym procesem przeobrażeń zachodzących w sposób odmienny od dotychczasowych rodzajów zagrożeń. W głównej mierze spowodowane są one poprzez: ambicje niektórych państw do dominacji, nierównomierny rozwój cywilizacyjny i kulturowy w świecie czy też konflikty o charakterze narodowościowym, etnicznym i religijnym (Kustra, 2018).

W ostatnich latach w Europie i jej bezpośrednim sąsiedztwie jesteśmy świadkami szczególnie spektakularnych wydarzeń, które aktywizują działania w obrębie wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony. Wśród nich możemy wyróżnić zagrożenia, które intensyfikują ryzyka w obszarze bezpieczeństwa morskiego i przez to wywierają lub mogą wywoływać negatywny wpływ na bezpieczeństwo Europy jako całości, w tym także na bezpieczeństwo regionu bałtyckiego i Polski.

Dla porównania na rysunku 2 zestawiono światowe węzły żeglugowe o strategicznym znaczeniu dla bezpieczeństwa i handlu morskiego.

1 Cieśnina Ormuz – cieśnina Morza Arabskiego, pomiędzy Zatoką Perską od zachodu, a Zatoką Omańską od wschodu. Północne wybrzeże należy do Iranu, południowe zaś do Zjednoczonych Emiratów Arabskich i Omanu. Dziennie przechodzi przez nią 17 milionów baryłek ropy naftowej (2013). Chiny mają zagwarantowane 40-letnie prawa zarządzania portem Gwadar (Pakistan).

2 Cieśnina Malakka – cieśnina pomiędzy Indonezją (Sumatra) a Malesją i Singapurem. Łączy Ocean Indyjski z Morzem Południowochińskim i Oceanem Spokojnym. Każdego dnia przechodzi przez nią ponad 15 milionów baryłek ropy naftowej. Przeciwstawienie się chińskim działaniom antydoświadczowym w rejonie

Morza Południowochińskiego jest główną przyczyną przeorientowania priorytetów polityki zagranicznej i bezpieczeństwa USA na ten rejon Pacyfiku (tzw. pivot).

3 Kanał Sueski – główne przejście łączące Zatokę Perską przez Morze Czerwone z Morzem Śródziemnym i Ameryką Północną. Dziennie przechodzi przez nią 4,5 miliona baryłek ropy naftowej.

4 Cieśnina Bab al-Mandab – cieśnina pomiędzy Afryką a Półwyspem Arabskim, łącząca Morze Czerwone z Oceanem Indyjskim (Zatoka Adeńska). Wszystkie statki, które przechodzą przez Kanał Sueski, muszą przejść przez tę cieśninę.

5 Cieśniny Duńskie (bałtyckie) – zespół cieśnin i zatok na Morzu Bałtyckim

między półwyspami Jutlandzkim a Skandynawskim, które obejmują Skagerrak, Kattegat, Sund, Wielki Bełt i Mały Bełt. Dziennie przechodzi przez nie 3,3 miliona baryłek ropy naftowej.

6 Cieśniny tureckie (Bosfor i Dardanele) – łączą Morze Czarne z Morzem Egejskim. Dziennie przechodzi przez nie prawie 2,9 miliona baryłek ropy naftowej. Obie cieśniny należą do Turcji, przejście nimi regulowane jest przez Konwencję z Montreux (1936), która wprowadza m.in. ograniczenia dla ruchu okrętów wojennych.

7 Kanał Panamski – łączy Ocean Spokojny z Morzem Karaibskim i Oceanem Atlantycznym. Dziennie przechodzi przez niego 0,8 miliona baryłek ropy naftowej.

Rysunek 2. Światowe węzły żeglugowe o strategicznym znaczeniu dla bezpieczeństwa i handlu morskiego

Źródło: na podstawie *Strategicznej koncepcji bezpieczeństwa morskiego*, BBN 2017 r.

Należą do nich:

- podważanie lub selektywne uznawanie ogólnych zasad prawa międzynarodowego, skutkujące m.in. ograniczeniami wolności żeglugi, nasilaniem się sporów terytorialnych o obszary morskie;
- terroryzm, piractwo oraz inne zamierzone bezprawne akty na morzu i w portach wobec statków, przewożonych ładunków, załóg i pasażerów, portów i obiektów portowych oraz morskiej infrastruktury krytycznej;
- przestępczość transgraniczna i zorganizowana (rozbój morski, handel ludźmi, przemyt, zorganizowane grupy przestępcze związane z nielegalną imigracją, handlem bronią i narkotykami, przemyt towarów oraz kontrabanda);
- proliferacja broni masowego rażenia (chemicznej, biologicznej, radiologicznej, jądrowej);
- osłabienie reżimu kontroli zbrojeń konwencjonalnych i systemu środków budowy zaufania w Europie, co stwarza warunki do postępującej militaryzacji jej obszarów morskich;
- wzrost liczby incydentów o charakterze militarnym i niemilitarnym, stanowiących zagrożenie m.in. dla systemu transportu morskiego, epizody wojny hybrydowej, działania asymetryczne, walka informacyjna i w cyberprzestrzeni (Gwizdała, 2017).

Globalny zasięg mórz oraz przenikające się interesy morskie poszczególnych państw sprawiają, że żadne z nich nie może ograniczać dbałości o stan bezpieczeństwa na morzu jedynie do własnych obszarów morskich. UE posiada nie tylko interesy morskie, ale poczuwa się także do współodpowiedzialności za bezpieczeństwo całego światowego obszaru morskiego. W EUMSS zagrożenia i ryzyko traktowane są w wymiarze globalnym. Dotyczą takich kwestii, jak:

- respektowanie praw żeglugowych i wolności komunikacyjnych;
- egzekwowanie praw i jurysdykcji państw członkowskich nad ich strefami morskimi;
- bezpieczeństwo obywateli i interesów gospodarczych na morzu;
- przestępczość transgraniczna i zorganizowana czy terroryzm.

Odnosząc te rozważania do procesu realizacji interesów morskich, wskazać należy dodatkowe uwarunkowania. Formy aktywności morskiej muszą uwzględniać ocenę możliwości prowadzenia działań na morzach, będących również miejscem ulokowania interesów innych graczy. Aktywność ta powinna więc być postrzegana w kontekście ich rzeczywistej i potencjalnej reakcji na działania podejmowane przez nich. Zapewnienie form użytkowania morza należy

m.in. do zadań sił morskich. Ich rola, struktura organizacyjna i posiadany potencjał powinny wprost wynikać z potrzeb wykorzystania morza przez organizację. Obejmuje to między innymi odpowiedź na pytanie, do czego jest konieczne morze i jakie akweny wchodzi w zakres zainteresowań. Drugą determinantą jest zdolność do skoordynowania poszczególnych polityk sektorowych w sposób umożliwiający realizację wspólnych interesów poprzez aktywność morską państw członkowskich oraz całej organizacji, zaś trzecią umiejętność dostosowanie posiadanego potencjału morskiego do interesu i celów strategicznych oraz konsekwentna realizacja planów ich osiągnięcia.

Funkcje i zadania sił morskich

Kwerenda literatury przedmiotu odnoszącej się do funkcji i zadań współczesnych sił morskich pozwala stwierdzić, że siły te realizują zadania wynikające z politycznych, ekonomicznych i wojskowych celów państwa w całym spektrum stosunków międzynarodowych, od pokoju poprzez sytuacje kryzysowe do wojny globalnej. Typowa rola współczesnych sił morskich przejawia się realizacją zadań w trzech zakresach funkcjonalnych: dyplomatycznym, policyjnym i militarnym (Pugh, Ginfier & Grove, 1994), wynikających ze specyficznych dla każdego państwa uwarunkowań i ograniczeń mających narodowy charakter. Ich intensywność oraz poziom użycia siły uzależniony jest od aktualnej sytuacji na arenie międzynarodowej, poziomu zagrożenia oraz aspiracji i możliwości państwa, a także przyjętych zobowiązań sojuszniczych. Podstawowe rodzaje funkcji wykonywanych przez siły morskie przedstawiono na rysunku 3.

- Funkcja dyplomatyczna sił morskich sprowadza się do realizacji polityki państwa lub organizacji przez jednostki tych sił, stanowiące organy władzy na arenie międzynarodowej. Zadania określone jako „dyplomacja morską” mogą obejmować dwa obszary: politykę oddziaływania sił morskich i morską politykę siły (Booth, 1979). Polityka oddziaływania sił morskich to głównie prezentowanie bandery w ramach wizyt okrętów oraz pomocy międzynarodowej. Morska polityka siły to w głównej mierze demonstracja siły. James Cable w tym zakresie stosuje pojęcie „dyplomacji kanonierek” (Cable, 1985). Z kolei Andrzej Makowski uważa, że głównym zadaniem „dyplomacji morskiej” jest podnoszenie prestiżu państwa na arenie międzynarodowej oraz umożliwienie dyplomatom prowadzenie negocjacji z pozycji siły, w celu wsparcia sojuszników lub odstraszenia przeciwnika (Makowski, 2000).

- Funkcja policyjna sił morskich sprowadza się przede wszystkim do egzekwowania obowiązującego porządku prawnego na akwenach morskich podlegających jurysdykcji państwa nadbrzeżnego. W tym względzie formacje sił morskich podejmują działania, których celem jest ochrona ludności oraz utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego, natomiast w wymiarze międzynarodowym obejmują przede wszystkim udział w operacjach pokojowych.
- Ponad wszystko priorytetowe znaczenie przypisywane jest jednak funkcji militarnej sił morskich, co wynika z roli najważniejszego „siłowego” komponentu, jakim jest każda marynarka wojenna. Głównym celem działań w ramach tej funkcji jest przede wszystkim zapewnienie szeroko rozumianej suwerenności państwa na akwenach morskich oraz obrona jego interesów na arenie międzynarodowej. Zgodnie z doktryną prowadzenia połączonych sojusznicznych operacji morskich głównymi zadaniami sił morskich w ramach funkcji militarnej są dowodzenie na morzu, kontrola morza, odmowa korzystania z morza oraz projekcja siły na morzu (*Allied Joint Maritime Operation*, 2004).

W ramach tych trzech funkcji siły morskie realizują zadania w zakresie ochrony i obrony interesów państwa. Zadania w ramach funkcji dyplomatycznej i militarnej będą miały na celu przede wszystkim utrzymanie lub wzmocnienie pozycji państwa na arenie międzynarodowej. Natomiast obrona terytorium państwa pozostaje domeną funkcji militarnej. Dodatkowo, siły morskie, ze względu na swoją specyfikę, charakteryzują się możliwością prowadzenia całego spektrum działań militarnych i pozamilitarnych, są autonomiczne pod względem logistyki oraz dysponują swobodą działania wynikająca z praw żeglugowych na akwenach morskich (Szubrycht, 2010).

Rysunek 3. Podstawowe funkcje realizowane przez współczesne siły morskie

Źródło: na podstawie *Leadmark, The Navy's Strategy for 2020* (2001).

Analiza dokumentów standaryzacyjnych NATO i UE w pozwala stwierdzić, że w międzynarodowych operacjach pod ich auspicjami siły morskie mogą prowadzić zadania z zakresu operacji reagowania kryzysowego, które obejmują: wspieranie akcji humanitarnych, zwalczanie klęsk żywiołowych, akcje poszukiwawczo-ratownicze, działania ewakuacyjne i wspierające wycofywanie sił, wymuszające sankcje i embargo oraz wsparcie pokoju. Do tych ostatnich zaliczane są działania mające na celu zapobieganie konfliktom, tworzenie, budowanie, utrzymywanie i wymuszanie pokoju oraz działania humanitarne (Trembecki, 2010). Delegowane siły mogą być w różnym stopniu zaangażowane w zależności od typu misji i intensywności prowadzonych działań. Funkcja pomocy i wsparcia wiąże się z osiągnięciem przez siły morskie zdolności technicznej i logistycznej do udzielania pomocy sojusznikom w ramach NATO i UE oraz podczas operacji humanitarnych organizowanych przez ONZ, a także podczas katastrof ekologicznych oraz akcji poszukiwania i ratowania życia na morzu. Natomiast w zakresie budowania zaufania i współpracy międzynarodowej mogą być prowadzone działania czysto polityczne i wolne od wszelkich aspektów militarnych, takie jak wizyty w portach zagranicznych czy manifestowanie politycznej woli osiągnięcia bezpieczeństwa w regionie (Bursztyński, 2013).

Zakres wymagań dla sił morskich XXI w. obejmuje zarówno działania o niskiej częstotliwości występowania, ale za to o bardzo wysokiej intensywności, jak i rutynowe działania o niskiej intensywności, związane z utrzymaniem obowiązującego porządku prawnego na morzu. Pierwsze z nich, ze względu na zawarte sojusze i koalicje, częściej prowadzone będą jako operacje wielonarodowe³ (*Combined Operations*), drugie natomiast zwyczajowo mają charakter narodowy. Rozszerzenie katalogu misji petersberskich, które nastąpiło, jak wspomniano wcześniej, w traktacie lizbońskim, pozwala na prowadzenie działań, w których UE może użyć środków cywilnych i wojskowych. Zdaniem teoretyków amerykańskich w zależności od stopnia intensywności działania współczesnych sił morskich mogą być prowadzone na czterech poziomach (Bursztyński, 2013).

Pierwszy poziom operacji pokojowych i reagowania kryzysowego obejmuje działania polegające na prowadzeniu treningów i szkoleń, doradztwie i wsparciu, uczestniczeniu w operacjach humanitarnych oraz budowaniu pokoju. Drugi to konflikty o małej intensywności, do których zaliczone zostały działania w zakresie wymuszania pokoju, projekcji siły, pozamilitarne operacje ewakuacyjne

³ Działania prowadzone przez wojska dwóch lub więcej państw działających wspólnie, zob. *NATO Glossary* (2011).

oraz zwalczanie rebelii. Na tym poziomie również prowadzona jest walka z terroryzmem rozumiana jako „[...] szerokie spektrum działań i akcji mających na celu całkowite zneutralizowanie groźby terroryzmu [...]” (Jałoszyński, 2011, s. 40), które mogą obejmować obronne działania antyterrorystyczne, jak również zaczepne działania kontrterrorystyczne. Na trzecim poziomie występują konflikty o średniej intensywności obejmujące wojny domowe oraz wojny o ograniczonym zasięgu. Czwarty poziom, o najwyższej intensywności działań, to zbrojne konflikty regionalne oraz wojna globalna. Najczęściej siły morskie prowadzą i zgodnie z prognozami będą prowadzić działania na najniższym poziomie intensywności, konflikty regionalne i wojny globalne występują najrzadziej, wymuszając jednocześnie największe zaangażowanie potencjału bojowego.

W związku z powyższym jako niezwykle istotny dla dalszych rozważań w zakresie WPBiO wydaje się zaproponowany przez Tomasza Szubrychta ośmiostopniowy podział operacji innych niż wojna (*Military Operations Other than War*), który obejmuje:

- zwalczanie działań wymierzonych w system bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego;
- zwalczanie działań wymierzonych w narodowy i międzynarodowy porządek prawny;
- zapewnienie swobody i bezpieczeństwa transportu;
- wsparcie pokoju;
- budowanie pokoju;
- egzekwowanie postanowień prawa narodowego i międzynarodowego;
- działania humanitarne;
- wsparcie władz cywilnych (Szubrycht, 2006).

Bojowe działania sił morskich są prowadzone w celu utrzymania, zdobycia bądź odzyskania panowania na morzu lub tylko na wydzielonych akwenach, sprawowania kontroli morza zgodnie z ustalonym reżimem operacyjnym oraz niedopuszczenia do narzucenia inicjatywy operacyjnej w kontrolowanym obszarze przez siły morskie przeciwnika. Celem działań bojowych jest także demonstrowanie gotowości sił morskich do obrony własnych obszarów morskich. Działania te mogą być prowadzone w układzie narodowym, sojuszniczym i wielonarodowym z zamiarem osiągnięcia własnych lub wspólnych celów i interesów, jako działania sił połączonych lub jako samodzielne działania sił morskich (Kustra, 2019). Zgodnie z dokumentami doktrynalnymi siły morskie prowadzą działania na morzu obejmujące: obserwację i rozpoznanie, obronę wybrzeża, ochronę żeglugi, kontrolowanie morza, projekcje siły, morskie wsparcie połączonej

obrony powietrznej oraz morskie operacje blokadowe. W ramach tych działań zależnie od przeznaczenia oraz możliwości bojowych siły okrętowe realizować mogą typowe zadania, do których zaliczyć należy: niszczenie okrętów nawodnych i jednostek transportowych przeciwnika, zwalczanie okrętów podwodnych, działania minowe i przeciwminowe, działania desantowe oraz rozpoznanie. Działania te mogą być prowadzone w różnorodnym środowisku obejmującym powierzchnię morza, głębinę oraz przestrzeń powietrzną ponad morzem. Możliwość wykonywania zadań na morzu uzależniona jest też od charakterystycznych cech akwenu, takich jak głębokość i ukształtowanie dna morskiego, warunków hydrometeorologicznych oraz ukształtowania i charakteru linii brzegowej.

Rola i rodzaje działań współczesnych sił morskich

Cechą charakterystyczną obecnego ładu międzynarodowego jest przenikanie się procesów polityczno-gospodarczych i społecznych, kreowanych przez poszczególnych graczy międzynarodowych. Wymaga to od państw członkowskich umiejętnego prowadzenia własnej polityki, uwzględniającej cele polityczne i formy aktywności aktorów międzynarodowych. Miejscem szczególnego przenikania się interesów i celów strategicznych graczy międzynarodowych są akweny morskie. Morze zgodnie z tezą Juliana Corbetta „nadal jest miejscem żeglugi, ale już o innym charakterze” (Mickiewicz, 2019). Wielkim osiągnięciem narodów, dającym im równe prawa w prowadzeniu działalności na morzu, w tym nieskrępowanej wymiany towarowej oraz podejmowania zabiegów powiązanych z zapewnieniem swojego bezpieczeństwa, są wolności morza pełnego i prawa do żeglugi, gwarantowane międzynarodowym prawem morza szczególnie regulacji konwencji z Montego Bay (*Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawie morza*, 1982). Siły morskie wszystkich państw działających na morzu w dobrej wierze winny stać na jego straży i dążyć do jego utrzymania w obecnym kształcie.

Spółeczność międzynarodowa często staje wobec konieczności zażegnania kryzysu lub konfliktu międzynarodowego. W sposób szczególny dotyka to takich organizacji, jak UE. W obliczu wskazanych zagrożeń wielonarodowe zespoły okrętów mogą stanowić jeden z bardziej efektywnych sposobów odpowiedzi na nie. Wspólne działania na morzu w ramach wielonarodowych zespołów zadaniowych cechują się ponadto rozłożeniem ryzyka i odpowiedzialności na wszystkich uczestników, a przez to stają się łatwiejszym do zaakceptowania sposobem reakcji na wyzwania i zagrożenia wspólnego bezpieczeństwa na akwenach morskich. Do charakterystycznych działań morskich w okresie pokoju

zaliczamy działalność operacyjną komponentu morskiego, działania z zakresu operacji wsparcia pokoju oraz innych operacji z zakresu reagowania kryzysowego (*DD/3.1 Prowadzenie Operacji przez Marynarkę Wojenną*, 2010). Mogą one być prowadzone, jak wspomniano w poprzednim rozdziale, zarówno w układzie narodowym, sojuszniczym, jak i międzynarodowym, na terytorium kraju oraz w rejonie odpowiedzialności określonym przez organizację, jak również poza nim. W operacjach z zakresu reagowania kryzysowego poza granicami kraju siły morskie będą z reguły uczestniczyć w składzie międzynarodowym, tworząc dedykowany komponent sił. Skład wydzielanych sił komponentu morskiego do udziału w operacjach reagowania kryzysowego poza granicami kraju wynika z charakteru, skali i zasięgu zagrożenia lub z uzgodnień międzynarodowych. Udział komponentu morskiego w tego typu operacjach może polegać na (Ligęza, 2013):

- prowadzeniu rozpoznania i ciągłego monitorowania sytuacji w obszarze odpowiedzialności;
- zagwarantowaniu swobody żeglugi;
- egzekwowaniu nałożonego embarga;
- kontrolowaniu żeglugi/morza;
- przeciwdziałaniu aktom terroru/piractwa na morzu;
- wsparciu lub udziale w akcjach humanitarnych;
- dostarczaniu zaopatrzenia dla sił własnych (sojuszniczych) drogą morską;
- wsparciu działań wojsk lądowych;
- ewakuacji ludności i wartościowych dóbr materialnych z rejonów zagrożonych konfliktem;
- udziale w akcjach SAR i ASAR.

Najbardziej efektywne i najczęściej wykorzystywane wspólnie jest użycie komponentu sił morskich, które odbywa się z reguły w zintegrowanych, dopasowanych do charakteru zadania zespołach (*Task Forces*). Sens tego typu zespołów to umożliwienie siłom morskim prowadzenia działań w każdym wymiarze środowiska morskiego, a więc prowadzenia działań podwodnych, działań nawodnych, wojny minowej oraz obrony przeciwlotniczej. W zadaniowej organizacji sił zgodnie z przyjętą hierarchią i szczeblem dowodzenia przydziela się poszczególne jednostki do określonych sił, w których wyróżnia się (*DD/3.1 Prowadzenie Operacji przez Marynarkę Wojenną*, 2010):

- siły zadaniowe (*Task Forces* – TF);
- grupa zadaniowa (*Task Group* – TG);
- jednostka zadaniowa (*Task Unit* – TU);

- element zadaniowy (*Task Element* – TE).

Obecność i zaangażowanie wymienionych zespołów zadaniowych w działaniach o niskim stopniu intensywności np. w ramach dyplomacji morskiej czy też pomocy humanitarnej, same w sobie mogą być wystarczające, aby zagwarantować osiągnięcie założonych celów politycznych przy akceptowalnym ryzyku wystąpienia ewentualnych komplikacji. W przypadku działań o wyższym stopniu intensywności np. kontrola żeglugi, działania antypirackie zespoły zadaniowe, opierając się na szerokim zakresie zdolności, mają możliwość wywierania nacisku na przeciwnika, ograniczając lub komplikując jego swobodę wyboru opcji prowadzenia działań. W jednym, jak i drugim wariancie nawet „dyskretna” obecność komponentu morskiego może stanowić znaczący czynnik pozwalający na zapobieganie lub ograniczenie skali konfliktu. Wzmacnia to jednocześnie świadomość o stosunkowo wczesnym efekcie oddziaływania utrzymywanych w gotowości oraz w pełni mobilnych sił morskich, który może być wystarczająco skuteczny w wielu sytuacjach. Naturalna elastyczność sił morskich umożliwia decydom łatwą zmianę głównego kierunku prowadzenia działań oraz szybkie przeformowanie sił. Pozwala to lepiej reagować na niespodziewane zmiany sytuacji, poprzez odpowiedni dobór szerokiej gamy dostępnych systemów uzbrojenia, istniejących opcji militarnych oraz zdolności logistycznych i administracyjnych. Co równie istotne, zapewnia to możliwość pozostawania w rejonie, bez konieczności prowadzenia działań uznanych za okupacyjne, a także zdolność do powstrzymania bez konieczności angażowania sił. Jednocześnie posiadanie możliwości w zakresie uzupełniania zapasów na morzu pozwala na stosunkowo długi czas prowadzenia działań w rejonach odległych bez konieczności korzystania z lądowych baz zaopatrywania.

Zakończenie

Sytuacja na obszarach morskich, jakiej jesteśmy świadkami w drugiej dekadzie XXI w., nie jest „przyjazna dla użytkownika”, jak jeszcze pod koniec ubiegłego stulecia przewidywano. Eksplozja handlu morskiego oraz wnikające stąd zatłoczenie na uczęszczanych szlakach morskich, w „wąskich gardłach” (*Choke Points*) i portach, a także towarzyszące im nielegalne działania na morzu, od handlu ludźmi i piractwa, po terroryzm oraz ukrywany przewóz broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia, wymagają od użytkowników świeżego spojrzenia na powiązania pomiędzy tymi różnymi punktami na mapie i czynnikami ryzyka oraz nowego, opartego na szerokich podstawach podejścia do bezpieczeństwa

na morzu i obrony. Ta zmieniająca się sytuacja wpływa na zmiany w klimacie bezpieczeństwa obszarów morskich. Stwarza zagrożenia dla społeczności międzynarodowej, takie jak między innymi: narastająca fala wielopostaciowego bezprawia na morzu, ryzyko strategicznej rywalizacji mocarstw flot prowadzące być może do szantażu politycznego lub wymuszania rozwiązań za pomocą środków wojskowych, a w ostateczności do otwartej agresji lub nawet dużego konfliktu siłowego.

Dla UE, jako związku złożonego z wielu państw o wielkich tradycjach morskich, globalnych interesach handlowych oraz znacznych potencjałach flot wojennych państw członkowskich, morski wymiar bezpieczeństwa ma kluczowe znaczenie. W sposób szczególny w działaniach UE na przestrzeni ostatniej dekady widoczne jest wszechstronne podejście do bezpieczeństwa obszarów morskich. Pod wieloma względami są one znaczącą częścią wspólnego dziedzictwa i obszarem działalności, które jednocześnie jednoczą geograficznie i strategicznie tę organizację.

Dotychczasowe doświadczenia oraz przykłady funkcjonowania UE w obszarze wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony wskazują, że staje się ona wyjątkowym narzędziem, które posługując się środkami ekonomicznymi, politycznymi i militarnymi, odgrywa coraz istotniejszą rolę w zarządzaniu konfliktami. Z tego powodu UE jest pożądanym partnerem w dziedzinie wysiłków na rzecz bezpieczeństwa regionalnego i światowego. Ewolucja europejskiej tożsamości bezpieczeństwa i obrony, początkowo realizowanej w ramach NATO, wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony, a także analiza zawartości traktatu lizbońskiego pokazują stopniową koordynację polityk państw członkowskich w dziedzinie polityki obronnej. Świadczy o tym między innymi utworzenie wspólnych organów wojskowych, takich jak Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa, Komitet Wojskowy Unii Europejskiej czy też Sztab Wojskowy Unii Europejskiej. Obserwuje się także bardzo szybki w ostatnich latach rozwój struktur odpowiedzialnych za cywilny aspekt zarządzania kryzysami, co wzmacnia narzędzia określane jako *soft power*. Jednocześnie coraz częściej wykorzystywany jest kolejny instrument realizacji polityki bezpieczeństwa i obrony, a mianowicie operacje/misje wojskowe i cywilne UE określane jako *hard power*. Pomimo stosunkowo krótkiego stażu w charakterze organizacji zarządzającej kryzysami UE szybko stała się siłą, od której oczekuje się rosnącego zaangażowania zarówno cywilnego, jak i militarnego. Chociaż większość operacji/misji unijnych zapoczątkowana została na prośbę władz kraju, w którym były one realizowane, to same działania Unii wpisują się w szersze spektrum wysiłków

podejmowanych przez inne organizacje międzynarodowe i z uwzględnieniem prawnomiędzynarodowych podstaw, takich jak rezolucje ONZ czy umowy między państwami.

Czynnikiem mającym fundamentalne znaczenie dla przyszłości wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony jest też współpraca z NATO. Biorąc pod uwagę stan rozwoju instytucjonalnego obu organizacji, ich zasięg terytorialny i uwarunkowania polityczne państw do nich należących, można dzisiaj wykluczyć scenariusz, że tylko NATO zostanie jedynym gwarantem bezpieczeństwa w Europie. Parasol ochronny, który w poprzednich dekadach hamował autonomiczny rozwój zdolności obronnych Unii, wraz ze zmianami, do jakich doszło w ostatnich latach, przestał być jedynym wymiernym wskaźnikiem współpracy. Państwa członkowskie oczekują, że UE wraz z NATO będzie się aktywnie angażować w światową politykę bezpieczeństwa, a zwłaszcza zapewniać stabilizację konfliktów w swym bezpośrednim sąsiedztwie. Unia dysponuje obecnie szerokim wachlarzem środków czasami większym niż NATO, szczególnie w obszarze zarządzania kryzysowego możliwym do wykorzystania. Przyjęta w trakcie szczytu NATO w Warszawie w 2016 r. wspólna deklaracja dodatkowo wskazuje, że obie organizacje dążą do zacieśniania współpracy w ponad 70 uzgodnionych obszarach. Jednym z nich są sprawy morskie. Należy zauważyć, iż nowe wyzwania i zagrożenia w morskim środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego nie tylko, że już współcześnie wiążą się, ale i w przyszłości będą się wiązały bezpośrednio ze zdolnościami wykorzystania sił morskich państwa, sojuszu czy też koalicji postrzeganych jako jeden z podstawowych instrumentów kreowania polityki bezpieczeństwa we wszystkich stanach funkcjonowania (pokoju, kryzysu i wojny). Siły morskie pozostają jedną z najbardziej akceptowalnych politycznie i uniwersalnych form obecności wojskowej, które z powodzeniem są wykorzystywane również przez UE. Zapewniają długotrwałą i elastyczną obecność na akwenach morskich oraz możliwość wsparcia dla struktur cywilnych w reagowaniu na pojawiające się zagrożenia, sytuacje kryzysowe i kryzysy niemilitarne. Uogólniając, należy stwierdzić, że złożoność zadań realizowanych we współczesnych operacjach wymaga ciągłego procesu dostosowania sił morskich do coraz to nowszych uwarunkowań. Będące jedną z instytucji wewnątrzpaństwowych siły morskie mogą być wykorzystane zarówno w bliskiej strefie zainteresowania, jak i w rejonach oddalonych. Siły morskie państw europejskich od lat prowadzą działania w składzie wielonarodowych komponentów morskich sił zadaniowych, w dużej mierze dotyczy to działań NATO (SNMG – Standing NATO Maritime Group, SNMCMG – Standing NATO Mine Countermeasures Group). Jednakże duża

elastyczność oraz swoboda wykorzystywania nie tylko tradycyjnych rodzajów działań sił morskich, ale także takich, jak np. kontrola żeglugi, współpraca z organizacjami żeglugowymi oraz doradztwo dla żeglugi, szczególnie na akwenach niebezpiecznych czy wreszcie egzekwowanie embarga, rozszerzają horyzonty reagowania UE jako całości i oferują wiele opcji działania w zakresie WPBiO. Z powodzeniem dowiodły tego morskie operacje unijne EU NAVFOR Atalanta i EU NAVFOR MED Sophia, które ze względu na ustanowione mandaty wykorzystywały w celu realizacji postawionych zadań możliwie najwyższą efektywność zaangażowanych w ich działania komponentów morskich.

Bibliografia

- Allied Joint Maritime Operations AJP 3.1*, NATO, NSA, April 2004.
- Blanc, É., Fennebresque, M. (2001). La défense européenne après le Conseil européen de Nice. *Défense Nationale*, 2.
- Bobryk-Deryło, N. (2012). *Uwarunkowania ewolucji wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony Unii Europejskiej*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Booth, K. (1979). *Navies and foreign policy*. New York: Holmes & Meier.
- Bursztyński, A. (2013). *Zabezpieczenie logistyczne sił okrętowych MW RP w działaniach prowadzonych na wodach litoralnych*. Gdynia: AMW.
- Cable, J. (1985). *Diplomacy at Sea*. London: MacMillan.
- DD/3.1 *Prowadzenie Operacji przez Marynarkę Wojenną* (2010). Gdynia: DMW.
- Factsheet: EU-NATO cooperation on Maritime Security*. Pobrano z lokalizacji: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/factsheet_-_eu-nato_maritime_cooperation.pdf [dostęp: 11.05.2021].
- Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE, Wspólna wizja, Wspólne działanie, Silniejsza Europa*. Pobrano z lokalizacji: http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_pl_.pdf [dostęp: 6.05.2021].
- Gwizdała, D. (2017). *Strategiczna Koncepcja Bezpieczeństwa Morskiego*. Warszawa: BBN.
- Haliżak, E., Kuźniar, R. (red.) (2006). *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Jałoszyński, K. (2011). *Organy administracji rządowej wobec zagrożeń terrorystycznych. Siły Zbrojne wobec terroryzmu*. Bielsko-Biała: Wyższa Szkoła Administracji.
- Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawie morza*, sporządzona w Montego Bay (Jamajka) dnia 10 grudnia 1982.
- Kustra, W. (2014). Dostęp do morza zobowiązuje. *Przegląd Sił Zbrojnych*, 1/14.
- Kustra, W. (2019). Siły morskie wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku. W: P. Mróz (red.), *Siły Zbrojne RP wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku*. Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej.
- Kustra, W. (2018). State Maritime Security Management. W: A. Mróz-Jagiello, A. Zagórska (red.), *Challenges and threats to international security*. Warszawa: SRWO.

- Kustra, W. (2013). System bezpieczeństwa morskiego państwa. W: tegoż (red.), *Administracja publiczna i siły zbrojne w systemie bezpieczeństwa narodowego na obszarach morskich*. Koszalin: SRWO.
- Kustra, W. (2011). *Współdziałanie Marynarki Wojennej Rzeczypospolitej Polskiej ze Strażą Graniczną i organami administracji morskiej w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa Polski na obszarach morskich*. Praca doktorska na prawach maszynopisu. Warszawa: AON.
- Leadmark, *The Navy's Strategy for 2020*. (2001). Department of National Defence, Ottawa, Directorate of Maritime Strategy.
- Ligęza, K. (2013). *Siły morskie w operacjach reagowania kryzysowego*. Gdynia: AMW.
- Makowski, A. (2000). *Siły morskie współczesnego państwa*. Gdynia: Impuls Plus Consulting.
- Mickiewicz, P. (2019). Marynarka Wojenna jako środek realizacji interesu narodowego. *Przegląd Geopolityczny*, 28.
- NATO *Glossary of Terms And Definitions of Military Significance for Use in NATO* (December 2011). Navy Warfare Development Command.
- Pugh, M., Giner, J., Grove, E. (1994). *Sea Power, security and peacekeeping after the Cold War*. W: *Maritime security and peacekeeping. A Framework for United Nations Operations*. Manchester: Manchester University Press.
- Stępień, B. (2017). Strategiczne znaczenie obszarów morskich dla bezpieczeństwa Unii Europejskiej w zarysie. *Horyzonty Bezpieczeństwa*, 6.
- Strategia Unii Europejskiej w zakresie bezpieczeństwa morskiego*. Bruksela, 24 czerwca 2014 r., 11205/14. Pobrano z lokalizacji: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11205-2014-INIT/pl/pdf> [dostęp: 5.05.2021].
- Szubrycht, T. (2006). Analiza podobieństw operacji militarnych innych niż wojna oraz działań pozwalających zminimalizować zagrożenia asymetryczne. *Zeszyty Naukowe AMW*, 1.
- Szubrycht, T. (2010). Siły morskie jako narzędzie realizacji polityki morskiej państwa. W: K. Rokiciński, T. Szubrycht, M. Zieliński (red.), *Rola i zadania Marynarki Wojennej RP w systemie bezpieczeństwa państwa. Teoria, rzeczywistość, perspektywy*. Warszawa: AMW.
- The EMSA Facts and Figures*. (2018). Pobrano z lokalizacji: <http://www.emsa.europa.eu/emsa-documents/latest/item/3657-emsa-facts-figures-2018.html> [dostęp: 10.05.2021].
- Trembecki, J. (2010). Sztuka operacyjna a strategia w Afganistanie. *Bellona*, 1.
- Uzewicz, T. (2019). Potencjał instytucjonalny i prawny UE w procesie kształtowania bezpieczeństwa morskiego. *Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego*, 1.
- Zięba, R. (2007). *Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.

The conception of maritime security of the European Union

SUMMARY The navy of each democratic country is a very important and inseparable attribute of creating and implementing its security policy. Therefore, an efficient and modernly equipped naval force is important for at least two crucial reasons: first, from a multidimensional approach to the threats and challenges facing the fleet, and second, from a proper understanding of the concept of a state's maritime security.

The article is devoted to the issues of maritime security of the European Union, in particular the maritime security strategy and the operation of modern naval forces in the context of the maritime operational environment, as well as the functions and tasks of the maritime component. The article presents the characteristics of the assumptions of the maritime security strategy of the European Union, analyzes the maritime operational environment and its impact on the possibilities and nature of future activities of the maritime component.

KEYWORDS European Union, maritime safety, maritime component, strategy of the European Union, policy of the security and defense

Data przekazania tekstu: 1.06.2021; data zaakceptowania tekstu: 19.11.2021.